

КОНСУЛЬТАЦІЯ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ
ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ В ПРОЦЕСІ
ОРГАНІЗОВАНОЇ Й САМОСТІЙНОЇ
ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

Трудове виховання у ЗДО — процес формування у дітей суспільних мотивів трудової діяльності, поваги до праці дорослих, дбайливого ставлення до результатів праці інших.

Головна мета трудового виховання дошкільників — формування особистості дитини, а також її правильного ставлення до трудової діяльності.

У чинних програмах розвитку та виховання дітей дошкільного віку у ЗДО зазначено обсяг трудових навичок і вмінь, які мають опанувати діти кожної з вікових груп. Зміст праці та завдання трудового виховання дошкільнят поступово ускладнюються з урахуванням віку та досвіду дітей.

Аби досягти зазначених завдань трудового виховання, педагоги мають поступово залучати дітей до різних видів праці. Серед них: самообслуговування, господарсько-побутова, праця в природі та художня праця. Організовану трудову діяльність у ДНЗ реалізують у таких формах роботи, як:

- **трудові доручення** — найпоширеніша форма, яку використовують на кожному з вікових етапів в усіх видах праці протягом усього дня
- **чергування** — складніша у порівнянні з дорученням форма організації праці, що передбачає систематичне виконання дитиною певних трудових обов'язків протягом певного часу і запроваджується з 5-го року життя
- **колективна праця** — таку форму частіше використовують зі старшими дошкільниками під час господарсько-побутової, художньої та праці у природі 1-2 рази на тиждень)

На відміну від праці дорослих трудова діяльність дошкільника не створює об'єктивно значущого продукту, однак має велике значення для його психічного розвитку. Це зумовлено передусім тим, що підготовка дитини до майбутньої трудової діяльності починається задовго до її участі у суспільно корисній праці. Необхідні для цієї діяльності психічні якості особистості формуються під впливом умов життя і виховання.

Трудова діяльність спрямована на створення суспільно корисних продуктів - необхідних людству матеріальних і духовних цінностей.

У дошкільному віці трудова діяльність лише починає формуватися, тому особливо важливу роль в її організації та спрямованості відіграють дорослі. Вихователі організовуючи спільну працю групи, повинні знаходити місце у ній для реалізації зусиль кожної дитини, допомагаючи освоїти раціональні прийоми взаємодії, сформувати у дошкільників здатність працювати на загальну користь, уміння до кінця і якомога краще виконувати доручену справу.

Упродовж дошкільного дитинства початкові форми трудової діяльності формують передумови для розвитку різних видів дитячої діяльності (насамперед, продуктивну та ігрову), довільності її поведінки, цілеспрямованості дій, запровадження елементів планування, оволодіння трудовими вміннями і навичками. Завдяки цьому відбувається становлення власне трудової діяльності, вкорінення у ній суспільних мотивів.

Трудова діяльність передбачає наявність певних практичних умінь (наприклад, уміння користуватися найпростішими знаряддями), ознайомлення з властивостями матеріалів. Вона вимагає розвитку інтелектуальних якостей (здатність планувати свої дії і передбачати їх результати), певного рівня розвитку волі (стійке прагнення досягнути мети, отримати задуманий продукт, вміння підпорядковувати поведінку поставленим цілям).

У продуктивних видах діяльності (зображувальна, конструктивна) відбуваються загальний розвиток довільних дій, формування різноманітних рухових навичок.

Особлива роль у становленні трудової діяльності належить грі, в якій формуються і виявляються мотиви майбутньої суспільно корисної діяльності. Збагачуючи дитину враженнями, спонукаючи її до гри, вихователі орієнтують її на суспільно корисну працю, сприяють виробленню позитивного ставлення до неї. У грі дитина відображає трудове життя дорослих, учиться будувати взаємини, засвоює деякі трудові операції. Граючись, дитина готується до творчої праці.

Спостереження за сюжетно-рольовими іграми на побутові, виробничі теми дає підстави для висновків про ставлення дітей до праці, про те, що вони вважають у ній основним, які відносини відображають. Гра як провідний вид діяльності дошкільника допомагає формувати позитивне ставлення до праці, її суспільну мотивацію, моральні взаємини. В іграх дитина засвоює особливості взаємин, мотиви трудової діяльності, якості людей.

Організована трудова діяльність дошкільників має велике розвивально-виховне значення впродовж усього дошкільного дитинства, хоча суспільної значущості набуває значно пізніше - у дорослому віці. Праця як вид діяльності приваблює дошкільників завдяки таким чинникам: прагнення до самостійності, про яке дитина заявляє вже на 3 році життя, на інтерес до життя і праці дорослих, схильність до наслідування і згодом – досягнення продуктивного результату діяльності. Саме організована трудова діяльність дітей дошкільного віку здатна забезпечити формування у них елементарної готовності до праці, яка виявляється у позитивному ставленні до дорученої або самостійно обраної справи, інтересів до неї, зацікавленості в успішному виконанні. Даний аспект особливо актуальний у зв'язку із підготовкою дошкільників до системного шкільного навчання й упровадженням обов'язкової дошкільної освіти дітей 5- (7) – річного віку.

Адже трудове виховання – одна із складових системи гармонійного розвитку дітей дошкільного віку. Базисом трудового виховання є певна сума знань, доступних і цікавих для дошкільника, позитивний рівень їх сприйняття та осмислення.

Малюк, який прийшов сьогодні у дитячий садок, - це майбутній трудівник, активний учасник грандіозних звершень, що відбуваються в нашій країні. ЗДО – перша сходинка на шляху підготовки молодшої людини до майбутнього трудового життя. Саме тут потрібно залучати дітей до посильної праці враховуючи вікові особливості дошкільнят, комплексно використовуючи виховні та розвиваючі можливості різних видів дитячої діяльності – навчальної, ігрової, трудової.

Інтерес до різних видів праці виникає у дітей вже під час прогулянок та екскурсій на будівельні майданчики, до магазинів, музеїв, у ході спостережень за роботою дорослих, зустрічей з батьками – представниками різних професій, у процесі виконання нових трудових дій тощо.

Та ця зацікавленість, як правило, спочатку поверхнева, безпосередня: малюків приваблюють новизна робочого місця, інвентарю, окремі моменти праці. Здебільшого така цікавість буває нестійкою, нетривалою. А пізнавальний інтерес до трудової діяльності проявляється в прагненні оволодіти спеціальними знаннями про неї, набути практичних умінь та навичок, пов'язаних саме з цим видом діяльності.

Як свідчать дослідження, формування у дошкільнят інтересу до праці (з урахуванням сприятливих психолого-педагогічних умов) проходить у своєму розвитку наступні етапи:

- 1.Послідовність розвитку інтересу до праці
- 2.Потреба в активній діяльності
- 3.Показ трудових дій дорослим
- 4.Пояснення трудових дій дорослим
- 5.Споглядальний інтерес, особиста емоційна зацікавленість
- 6.Усвідомлення завдання
- 7.Поява бажання виконати трудові дії
- 8.Споглядально-дійовий інтерес, позитивний емоційний заряд
- 9.Перша проба сил (не підтвердилася чи підтвердилася)
- 10.Кількаразове вправлення, набуття досвіду
- 11.Уміння виконувати трудові дії
- 12.Дієво пізнавальний інтерес
- 13.Поява нового способу виконання трудових дій
- 14.Переконавання в його правильності (підтвердження успіхом)
- 15.Пізнавально - творчий інтерес, високе емоційне задоволення
- 16.Сформовані практичні навички
- 17.Творче виконання трудових дій (схвалення дорослими)
- 18.Внутрішня потреба виконувати трудові дії
- 19.Систематичне застосування в повсякденному житті (в мікро- та макрооточенні)
- 20.Звичка до праці

На першому етапі в дітей виникає споглядальний інтерес. Цьому сприяють суто зовнішні обставини: цікаві повідомлення, розповідь вихователя чи його бесіда з малятами про певні трудові дії; показ їх; читання відповідних художніх творів тощо.

Другий етап характеризується виникненням споглядально-дійового інтересу. Дошкільнят зацікавлює новий вид праці, розповідь педагога про професії. Вони ставлять запитання, намагаючись якомога більше дізнатися про трудові дії, їхнє значення, прагнуть виконати ці дії.

На третьому етапі у дошкільнят з'являється дієво пізнавальний інтерес. Вони намагаються досягнути сутність трудового процесу, набувають практичних умінь. Спочатку виконують трудові дії нечітко, роблять зайві рухи (при цьому інтенсивно концентрують довільну увагу) не переносять вивчені дії в повсякденне життя. Згодом, після багаторазового повторення, виконання стає якіснішим: без зайвих рухів, часом – із послабленням довільної уваги й появою можливості для її перерозподілу. Дошкільнята намагаються оцінити результати своєї діяльності, проаналізувати власні успіхи чи невдачі, виявити їх причини. Чим самостійніше та різноманітніша практична діяльність дітей на цьому етапі, тим глибший та стійкіший їхній інтерес.

На четвертому етапі формується пізнавально-творчий інтерес. Діти вдаються до пошукової діяльності, роблять спроби якось змінити, раціоналізувати, поліпшити трудовий процес, шукають оптимальні варіанти застосування конкретних дій у грі, повсякденному житті. Коли в дошкільнят уже сформовані практичні навички, коли вони творчо сприймають трудові дії та починають відчувати потребу в них, тоді й виникає звичка до їх виконання.

Як зацікавити працюю?

Щоб підтримувати в дітей інтерес до праці на різних етапах його формування, варто застосовувати різноманітні методи та прийоми зацікавлення. Причому слід водночас задіювати розумові (мислительні), сенсорні (сприймальні), рухові (психомоторні) та вольові процеси дитини. Не варто забувати й про забезпечення

гуманного підходу до організації та педагогічного керівництва посиленою працею дошкільнят. Необхідно створювати умови для того, щоб виконання трудових дій викликало у дітей почуття задоволення, радості, сприяло формуванню в них основ особистісної культури, розвиткові індивідуальних інтересів, уподобань та здібностей.

Одне із завдань вихователя в процесі формування пізнавального інтересу до праці – доступно розкривати дітям її роль у житті та здоров'ї людини, підводити їх до самостійних висновків про корисність, суспільну значущість праці, взаємозалежність різних її видів. Найкраще це робити на прикладі виконання представниками різних професій своїх трудових обов'язків.

Тут важливо підтримувати інтерес дошкільнят до морального спрямування діяльності дорослих, звертати увагу на те, що вони намагаються старанно, якісно виконувати трудові завдання, узгоджувати свої дії. Щоб зацікавити дітей, педагог, представляючи кожен професію, має дібрати яскраво виражені її ознаки. Захопливими можуть бути екскурсії на виробництво, розповіді людей різних професій. Наприклад: під час зустрічі з працівниками сільського господарства дошкільнята ознайомлюються з їх роботою, з технікою, обладнанням та знаряддями праці, з послідовністю виконання трудових дій та їх впливом на результат. Варто дати дітям уявлення про те, що люди, які працюють у сільському господарстві, постачають населення продуктами харчування, а промисловість сировиною. Ознайомлювати дошкільнят з виробництвами, що переробляють сільськогосподарську продукцію, необхідно за такою схемою:

- продукція, що випускається
- підприємство
- сировина
- місце, куди відправляють

Так, у дітей формується уявлення про суспільну необхідність професій, їхній взаємозв'язок. Діти шостого року життя здатні аналізувати, узагальнювати, набувати конкретні знання. Тому важливо включати їх у пізнавальну діяльність, яку стимулюють запитаннями причинного характеру: «чому треба підклеювати книжку?», «Навіщо акуратно складати речі в шафі?» тощо. Дошкільнята мають розуміти значення досягнутого результату трудових зусиль, перед ними варто розкривати емоційну привабливість процесу праці. Наприклад, вирвали бур'яни в квітнику – рослинам стало вільніше, вони отримали більше світла й тепла від сонця, поживних речовин з ґрунту; прибрали в кімнаті – стало чисто й затишно. Якщо праця даватиме малечкам задоволення, буде емоційно захопливою, це стимулюватиме їхні вольові зусилля під час долаття труднощів.

Організуючи трудову діяльність дошкільнят, варто не просто пропонувати їм виконати певну роботу, а домагатися того, щоб діти сприйняли завдання не як нав'язане дорослим, а як вибране ними самими. Наприклад, педагог каже вихованцям: «Наймолодші дітки охоче грають у «Магазин». Але їм бракує іграшок для цієї гри. Як ви гадаєте, чи зможуть малюки виготовити їх самі? Цікаво, а чи під силу вам ця робота? Чи, може, почекаємо, поки підростете?» або інший приклад: вихователь повідомляє, що в горщиках з кімнатними рослинами затверділа земля. Її треба розпушити, але обережно, щоб не пошкодити корінців. Звертається до дітей: «Хто ж упорається з цим складним завданням?» такі захоплювальні прийоми не лише спонукають дітей до активності, а й сприяють розвитку в них почуття власної гідності. Бажано залучати дітей і до планування трудового процесу, враховуючи при цьому уподобання кожного вихованця. Педагог ставить запитання: «З чого ліпше розпочати цю роботу?», «Що

треба зробити потім?» тощо. Активність та інтерес до трудової діяльності зростуть, якщо під час обговорення плану спонукати дітей висловлювати свої побажання, пропозиції: «Що тобі подобається в цій роботі? Як би ти виконав її?» доцільно також обговорити з дошкільнятами, з якими трудовими завданнями вони зможуть впоратися самі, а де потрібна допомога дорослого. Організуючі навіть нові для дітей справи, бажано уникати прямих конкретних указівок, надавати перевагу створенню проблемних ситуацій. Так, можна запропонувати вихованцям самостійно вибрати з наявного асортименту потрібне обладнання та матеріали для роботи.

Варто надавати трудовим завданням ігрового спрямування, бо саме ігрова ситуація викликає й формує в старших дошкільнят інтерес. Так, до дітей «звертаються по допомогу» казкові персонажі; «оживають» звичайні речі; відкриваються «фабрика іграшок», «майстерня працюючих гномиків»; проводиться День ЧИСТОТИ тощо. Трудові вміння й навички успішно закріплюються під час сюжетно-рольових ігор «Лікарня», «Школа», «Перукарня», «Бібліотека», «Крамниця» та ін.

У розвитку інтересу та формуванні звички значну роль відіграє контролювання педагогом виконання дітьми трудових дій, їхньої самостійної організації посильної праці. Це можна робити в різні способи. Наприклад, перед грою з елементами трудових дій вихователь роздає дошкільнятам картки, де кожний у ході гри проставляє порядковий номер виконуваних дій. Це дає змогу проконтролювати засвоєння дітьми послідовності операцій, виявити дітей, які уникають трудових завдань. У ході виконання дошкільнятами роботи варто відзначати успішні проміжні результати, стимулювати бажання усунути недоліки, довести розпочате до кінця.

Під час колективної трудової діяльності (свідоме прагнення до неї є важливим надбанням старшого дошкільного віку) контроль здійснює не лише педагог, а й самі діти. Вони не лише керують власною поведінкою, контролюють свої дії, а й спостерігають за роботою один одного, допомагають тому, хто її потребує. Дорослий втручається лише тоді, коли взаємодопомога дітей виявилася неефективною. Контролюючи виконання дошкільнятами трудових дій, дотримання ними гігієнічних вимог, виконання постійного чи тимчасового доручення, педагог обов'язково має враховувати індивідуально-психологічні особливості кожного вихованця.

Особливої уваги потребують сором'язливі, невпевнені у собі діти. Бажано помічати й схвалювати їхні навіть незначні успіхи. У формуванні бажання та вміння старанно, сумлінно ставитися до трудових завдань значну роль відіграє педагогічна оцінка дитячої праці. Так, отримуючи позитивний результат, малюк переживає позитивні емоції, що заохочують його до подальших трудових зусиль, спонукає розширювати діапазон діяльності. Старші дошкільнята особливо чутливі до оцінки дорослого. Вони сприймають його не стосовно своїх дій, а стосовно себе як особистості. Тому бажано, щоб вихователь насамперед, відзначав досягнення дитини, а не зосереджувався на недоліках в її роботі. Якщо позитивні оцінні судження висловлюються в присутності інших дітей, це додає радісних переживань тому, чия поведінка заслуговує на схвалення, і опосередковано діє на однолітків. Важливо вчити дітей радіти як власним успіхам, так і досягненням товаришів: «Мабуть, вам усім приємно, що Таня змогла вишити таку гарну серветку. Привітаємо її з вдалою роботою!» не варто протиставляти результати праці вихованців, бо це принижує гідність одних і може викликати зверхнє ставлення інших. Дитині, яка не впоралася з трудовим завданням, потрібно пояснити причини невдачі, висловити співпереживання та допомогти: «Не сумуй. Коли вчишся чогось нового, не відразу виходить. Я тобі покажу ще раз. Ти зможеш зробити ще

краще.» при цьому допомога не має переходити в надмірну опіку. Надавати її слід тоді, коли дитина не змогла самотійно подолати труднощі навіть після неодноразових спроб.

Оцінюючи результат діяльності дошкільника, варто пам'ятати слова з Коментаря до Базового компонента дошкільної освіти, де наголошується: коли в полі уваги педагога – співвідношення між реальними показниками кінцевого продукту, вкладеними особистісними зусиллями виконавця та його здібностями, тоді можна говорити про реалізацію особистісного орієнтованого підходу. До того ж, якщо діти охоче приймають пропозицію дорослого виконати певне трудове завдання, отримують радість, задоволення від роботи, самі звертаються з проханням призначити їх черговими чи дати якесь доручення, можна бути впевненим, що керівництво їх трудовою діяльністю здійснюється за гуманними принципами.

Обсяг та зміст трудової діяльності для дошкільників певного віку визначено у Освітній програмі для дітей від 2 до 7 років «Дитина». У підрозділі «Соціальний світ: хто поряд зі мною» у розділі «Привчаємось працювати».